

**REWITALIZACJA JAKO ELEMENT POLITYKI ROZWOJU AGLOMERACJI
POZNAŃSKIEJ**

Streszczenie. Jednym z najważniejszych aspektów zarządzania rozwojem obszarów metropolitalnych w Polsce w ostatnich latach staje się odnowa zdegradowanych obszarów. Sprzyja temu polityka Unii Europejskiej, wspierająca projekty rewitalizacyjne, realizowane także na obszarach największych aglomeracji. Punktem wyjścia przy prowadzeniu polityki w zakresie odnowy jest podjęcie działań o charakterze planistyczno-projektowym, związanych z opracowaniem dokumentów strategicznych na poziomie metropolitalnym. W dalszej kolejności potrzebne jest ich uszczegółowienie w opracowaniach sporządzanych na poziomie lokalnym, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego (Strategie rozwoju, Plany rozwoju lokalnego) i przestrzennego (Studia uwarunkowań). Konieczne jest w końcu ich uszczegółowienie w Programach rewitalizacji, które również na obszarach metropolitalnych pełnią kluczową rolę w procesie odnowy zdegradowanych obszarów. W aglomeracji poznańskiej rewitalizacja jest przedmiotem programowania rozwoju. Ujmuje ją zarówno planowanie metropolitalne, jak i lokalne. W rezultacie znaczną część aglomeracji stanowią obszary rewitalizacji. W dokumentach jednak niewiele jest zaplanowanych projektów zintegrowanych, a przede wszystkim zaledwie kilka ma charakter ponadlokalny, mający znaczenie dla całej aglomeracji.

Słowa kluczowe: planowanie rozwoju, rewitalizacja, obszar metropolitalny

Wstęp

Dynamiczny rozwój współczesnych obszarów metropolitalnych nie musi stać w sprzeczności do polityki reurbanizacji. Reurbanizacja miast i związana z nią rewitalizacja obszarów zdegradowanych powinna prowadzić do wzmocnienia tożsamości głównego ośrodka, a tym samym polepszenia pozycji konkurencyjnej całego obszar metropolitalnego (Parysek 2005, Markowski, Kudłacz 2006, Parteka 2007). Niewątpliwie czynnikiem determinującym ten proces jest polityka Unii Europejskiej, która promuje i finansuje kompleksowe projekty służące odnowie miast i wsi, w tym także na obszarach metropolitalnych. Punktem wyjścia przy prowadzeniu polityki w zakresie odnowy jest podjęcie działań o charakterze planistyczno-projektowym, związanym z opracowaniem dokumentów strategicznych: planów i programów (Lorens 2010). W przeszłości wiele projektów podejmowanych było ad hoc, bez szerszej wizji rozwoju obszarów. W efekcie władze lokalne posądzane były o stronnicość. Z tego względu kluczowe jest właściwe zaplanowanie działań dla przestrzennej, gospodarczej, społecznej i środowiskowej rewitalizacji (Healey 1997). Jak zauważa Parysek (2001), przy odpowiednim zaplanowaniu stworzone zostaną warunki kompleksowego i efektywnego rozwoju, przynoszącego m.in.

maksymalne efekty ogólnospołeczne, satysfakcjonujące oraz przebiegające przy minimalnym ryzyku niepowodzenia.

Celem artykułu jest analiza polityki rozwoju aglomeracji poznańskiej pod kątem ujęcia w niej działań o charakterze rewitalizacyjnym. Przyjęto, zgodnie z badaniami m.in. Paryska (2010) i Kaczmarka (2008, 2012), że aglomerację poznańską tworzy miasto Poznań, a także wszystkie siedemnaście gmin powiatu poznańskiego (Buk, Czerwonak, Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kostrzyn, Kórnik, Luboń, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Rokietnica, Stęszew, Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Swarzędz). Analizą objęto opracowania sporządzone do połowy 2012 roku.

Programowanie rewitalizacji obszarów metropolitalnych

Programowanie rozwoju to ułożony harmonogram realizacji polityki rozwoju, polegającej na ustalaniu celów rozwoju, określaniu ich hierarchii oraz zasad realizacji. Jest ono prowadzone na wszystkich poziomach administracyjnych w kraju, pełni także kluczową rolę w przypadku obszarów metropolitalnych (Bald 2005). Wśród celów rozwoju wyznaczanych dla największych aglomeracji jednym z istotnym pól jest rewitalizacja, dotycząca w szczególności obszarów o znaczeniu ponadlokalnym (Zuziak 2005). Sprzyja temu także aktualna polityka rozwoju Unii Europejskiej. Obszarami strategicznej Interwencji Państwa wskazanymi w Umowie Partnerstwa na programowanie perspektywy finansowej 2014–2020 wybrane zostały miasta i dzielnice wymagające rewitalizacji, w szczególności w miastach wojewódzkich i ich obszarach funkcjonalnych. Wynika to zapewne z faktu, że około 21% obszarów zainwestowanych w Polsce wymaga rewitalizacji, a znaczna ich część występuje właśnie w największych aglomeracjach miejskich (Jarczewski 2009).

W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2030 wskazano, że podstawą planu przestrzennego zagospodarowania i strategii rozwoju obszaru metropolitalnego jest zasada pierwszeństwa regeneracji (odnowy) zabudowy nad zajmowaniem nowych terenów pod zabudowę. Oznacza to intensyfikację procesów urbanizacyjnych na obszarach już zagospodarowanych tak, aby minimalizować ekspansję na nowe tereny. Markowski (2005) i Parteka (2007) wskazują, że patologiczne formy urbanizacji wynikają z braku wspólnej wizji i współdziałania gmin w zakresie mieszkalnictwa i prowadzą do degradacji struktury obszarów metropolitalnych. W związku z tym potrzeba rewitalizacji powinna zostać wskazana we wspólnie wypracowanych dokumentach strategicznych na poziomie aglomeracyjnym: strategii rozwoju i planie zagospodarowania przestrzennego. Ziobrowski (2012) podkreśla, że planowanie i zarządzanie metropolitalne wpłynie na zwiększenie efektywności funkcjonowania całej metropolii i zjednoczy rozproszone inicjatywy poszczególnych gmin wchodzących w jej skład. Dla sprawnej polityki rewitalizacyjnej potrzebne są jednak dalsze uszczegółowienia działań służących odnowie na poziomie

lokalnym w Strategiach rozwoju, Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, a przede wszystkim w Programach rewitalizacji i Planach odnowy miejscowości.

Lokalne strategie rozwoju, mimo że są dokumentami fakultatywnymi, pozwalają na koordynację ładu społeczno-gospodarczego przez określenie długookresowych celów i zamierzeń, do których dąży gmina. Konsekwencją takiego podejścia jest przyjęcie Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego za zasadniczy, nadrzędny w stosunku do pozostałych dokument, w którym rozpoczyna się planowanie rozwoju (Domański 2000). Dzieje się tak również na obszarach metropolitalnych, na których pomimo istnienia wspólnej metropolitalnej strategii, to ta lokalna pełni wciąż kluczową rolę. Drugim istotnym dokumentem na poziomie lokalnym, rzutującym na politykę przestrzenną całej aglomeracji jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, będące przestrzennym odzwierciedleniem zamierzeń rozwojowych gminy. Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w studium określa się obowiązkowo m.in.: stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, warunki i jakość życia mieszkańców, w tym ochrony ich zdrowia, a przede wszystkim obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji.

Istnienie obszarów kryzysowych, stwierdzone na podstawie studium i strategii powinno być impulsem do podjęcia prac nad kluczowym dokumentem z punktu widzenia odnowy zdegradowanych obszarów, jakim jest Program rewitalizacji. Definiowany jest on jako wieloletni program działań w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej, prowadzący w okresie nie dłuższym niż 20 lat do rewitalizacji terenu znajdującego się w stanie kryzysowym (Behr, Billert, Kröning, Muzioł-Węclawowicz 2003). Konstrukcja Programu rewitalizacji powinna opierać się na takich elementach, jak: wizja rozwoju obszaru, wyrażona w kategoriach urbanistycznych, ale także środowiskowych, społecznych i ekonomicznych, analiza możliwości/szans rozwoju przestrzennego danego obszaru, z określeniem możliwie najlepszego scenariusza, cele działania powiązane z planem realizacyjnym, uwzględniającym implikacje dla dokumentów planistycznych wyższego rzędu i dla planów rozwoju obszarów sąsiadujących, a także dla kształtowania całości struktury miasta. Istotnym elementem Programu rewitalizacji są także metody osiągnięcia celów, harmonogram realizacji, a także określenie podmiotów odpowiedzialnych za ich realizację (Węglewski 2009). Narzędziem rewitalizacji na obszarach wiejskich, które też stanowią istotną część obszarów metropolii, są natomiast przede wszystkim Plany odnowy miejscowości. Stało się tak za sprawą dostępu do środków z Unii Europejskiej, w szczególności Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. W ramach tego programu wydzielone zostało działanie Odnowa i rozwój wsi. Warunkiem ubiegania się o środki było właśnie opracowanie Planów odnowy miejscowości.

Podsumowując, w ramach obszarów metropolitalnych, podobnie jak w przypadku innych części kraju, kluczową rolę dla powodzenia polityki rewitalizacyjnej powinny pełnić Programy rewitalizacji oraz Plany odnowy miejscowości. Dodatkowo należy w nich jednak uwzględniać wskazówki zawarte w metropolitalnej strategii rozwoju i planie zagospodarowania przestrzennego, a przede wszystkim wskazywać obszary kluczowe do odnowy z punktu widzenia całej aglomeracji. Możliwe będzie wtedy spełnienie jednego z określonych przez Partekę (2005) warunków procesu transformacji zdegradowanych struktur przestrzennych metropolii, jakim jest warunek planistyczny.

Planowanie metropolitalne w aglomeracji poznańskiej

W 2011 roku Stowarzyszenie Metropolia Poznań sporządziło Strategię rozwoju aglomeracji poznańskiej Metropolia Poznań 2020. Obejmuje ona swoim zakresem obszar wskazany we wstępie, a także gminy Skoki, Szamotuły i Śrem. Ponadto od kilku lat Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego prowadzi prace nad Planem zagospodarowania przestrzennego Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego. W niniejszym rozdziale przeanalizowano jego najbardziej aktualną wersję (z 2012 roku). Należy wskazać, że obejmuje on swoim zasięgiem jeszcze większy obszar – 45 gmin wraz z Poznaniem.

Zgodnie ze Strategią wizja rozwoju aglomeracji brzmi: „Metropolia Poznań umiejętnie łączy potencjał miasta Poznania, sąsiednich gmin i powiatu poznańskiego. Dzięki wielkopolskiej tradycji i solidności, europejskim standardom, wiedzy i kreatywności, wspólnie podejmowane działania przyczyniają się do: podnoszenia jakości życia mieszkańców, rozwoju przyjaznych usług i nowoczesnej gospodarki, kształtowania ładu przestrzennego, utrwalania wizerunku zintegrowanej i dynamicznej „metropolii sukcesu”. Można zatem stwierdzić, że działania związane z rewitalizacją mieszczą się w tak rozumianej wizji rozwoju. Zgodnie z tymi dokumentami realizacja wizji oznacza m.in. koordynację planowania przestrzennego w skali ponadlokalnej, ze szczególnym uwzględnieniem planowania terenów mieszkaniowych, inwestycyjnych, infrastruktury technicznej i transportowej oraz prowadzenie polityki krajobrazowej w skali całej metropolii. W wyniku diagnozy funkcjonowania aglomeracji poznańskiej za priorytetowe uznano 5 osi strategicznych, wśród nich oś Gospodarka przestrzenna i środowisko. W ramach tej osi co najmniej trzy programy: Koncepcja zagospodarowania przestrzennego metropolii poznańskiej, Poprawa standardów planistycznych, urbanistycznych i architektonicznych oraz Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego silnie wpisują się w politykę rewitalizacyjną regionu.

W projekcie planu zagospodarowania przestrzennego Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego wyznaczono strefy zróżnicowanych polityk przestrzennych. W ramach strefy intensywnych procesów metropolizacyjnych, obejmującej większość określonej na

wstępie aglomeracji poznańskiej, określono zasady kształtowania zagospodarowania, wśród których wymieniono m.in.:

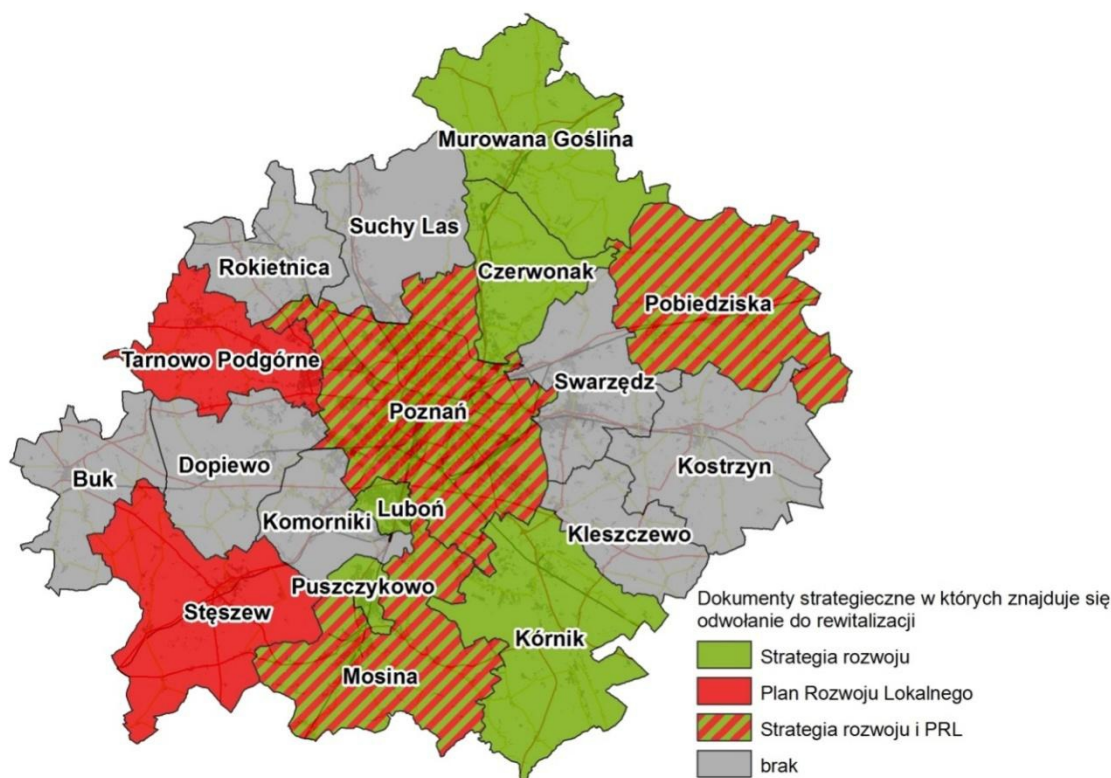
- rewitalizację (aktywizację) „brownfields” – terenów przemysłowych, powojennych i pokolejowych, co pozwoli na stworzenie alternatywnej oferty inwestycyjnej w stosunku do terenów jeszcze niezurbanizowanych,
- kontynuowanie procesu rewitalizacji w Poznaniu poprzez realizację dotychczasowych projektów oraz wyznaczanie kolejnych obszarów zdegradowanych, w pierwszej kolejności istotnych z punktu widzenia rozwoju metropolii,
- kontynuowanie procesu rewitalizacji oraz podejmowanie nowych opracowań planistycznych dotyczących rewitalizacji przestrzeni, w tym szczególnie śródmieść, osiedli zabudowy wielorodzinnej i przestrzeni publicznych w pozostałych gminach miejskich i miejsko-wiejskich aglomeracji.

Natomiast dla terenów wiejskich w ramach aglomeracji określono także rewitalizację poprzez restrukturyzację rolnictwa, propagowanie rolnictwa wyspecjalizowanego lub wysoko towarowego oraz zmianę struktury zatrudnienia wśród mieszkańców terenów wiejskich oraz aktywizację społeczeństwa.

Podsumowując, zapisy analizowanych dokumentów strategicznych na poziomie metropolitalnym wskazują na potrzebę podjęcia działań rewitalizacyjnych w aglomeracji poznańskiej. Trwają obecnie prace nad Koncepcją kierunków rozwoju przestrzennego metropolii Poznań oraz Strategią zintegrowanych inwestycji terytorialnych dla aglomeracji poznańskiej, w których istotny element stanowić będzie także rewitalizacja.

Planowanie społeczno-gospodarcze i przestrzenne w miastach i gminach aglomeracji poznańskiej

Pomimo obecności gmin w granicach aglomeracji miejskiej, faktycznym narzędziem programowania rozwoju wciąż są przede wszystkim Lokalne strategie rozwoju oraz Plany rozwoju lokalnego (PRL). Na podstawie analizy obowiązujących w analizowanym okresie szesnastu strategii rozwoju i trzynastu PRL sporządzonych w aglomeracji poznańskiej należy stwierdzić, że w ponad połowie istnieją programy lub projekty, wynikające z celów rozwoju, ściśle powiązane z rewitalizacją (ryc. 1). Należy także zauważyć, że w nowszych dokumentach rewitalizacja pojawia się zdecydowanie częściej. Wśród opracowań sporządzonych po 2006 roku jedynie w Tarnowie Podgórnym nie zaproponowano projektów i zadań związanych z rewitalizacją. Zaplanowane działania w ramach odnowy związane są przede wszystkim ze wspieraniem turystyki (Czerwonak, Kórnik, Pobiedziska, Puszczykowo, Tarnowo Podgórne), poprawą jakości życia mieszkańców (Murowana Goślina, Pobiedziska, Poznań), gospodarką przestrzenną i mieszkaniową (Luboń, Mosina, Stęszew) oraz zrównoważonym rozwojem gminy (Murowana Goślina, Puszczykowo).

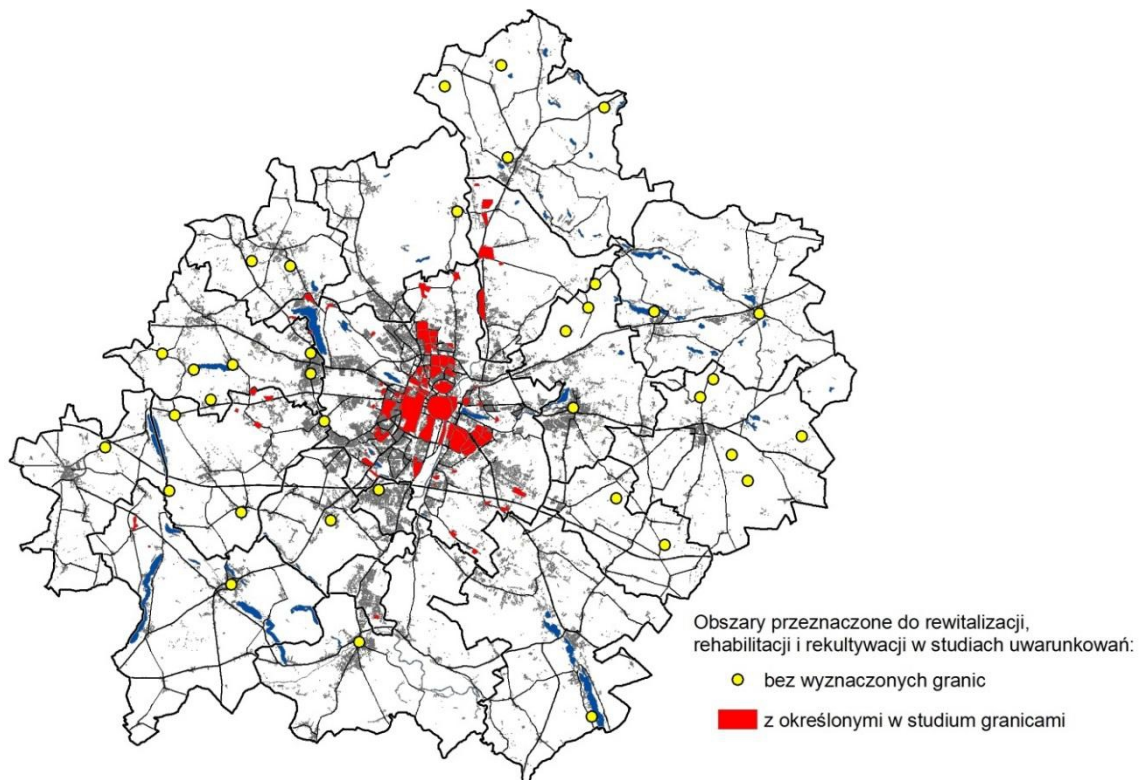

Ryc. 1. Dokumenty strategiczne w gminach aglomeracji poznańskiej, w których zaplanowano projekty i zadania dotyczące rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z ustawowym wymogiem w Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wszystkich gmin wyznaczone zostały obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji; z reguły dotyczą one jednak wyłącznie działań mających na celu poprawę stanu środowiska przyrodniczego. Co więcej, w większości przypadków nie zostały określone dokładne granice obszarów odnowy, często mowa jest tylko o obiektach (ryc. 2). W żadnym studium nie określono szczegółowych zasad rewitalizacji, umieszczono natomiast odwołania do Programów rewitalizacji, w których takie wytyczne powinny zostać określone. Najwięcej działań przewidziano na obszarach wiejskich. W mniej niż połowie gmin do rewitalizacji przeznaczono obszary miejskie, przemysłowe i powojskowe.

W gminach Buk, Komorniki i Rokietnica w ramach studium zostały wyznaczone wyłącznie tereny wymagające rekultywacji. Tereny wiejskie zostały przeznaczone do rehabilitacji w gminie Czerwonak, Dopiewo, Kleszczewo, Kostrzyn, Swarzędz i Mosina. Często przedmiotem rewitalizacji w Studiach uwarunkowań są tereny zieleni oraz obszary wypoczynkowe. Dotyczy to w szczególności gmin z dużym udziałem terenów zieleni: Kórnik, Czerwonak, Murowana Goślina, Pobiedziska, Tarnowo Podgórne, a także Poznania. W studium gminy Murowana Goślina zakłada się przede wszystkim rewitalizację linii

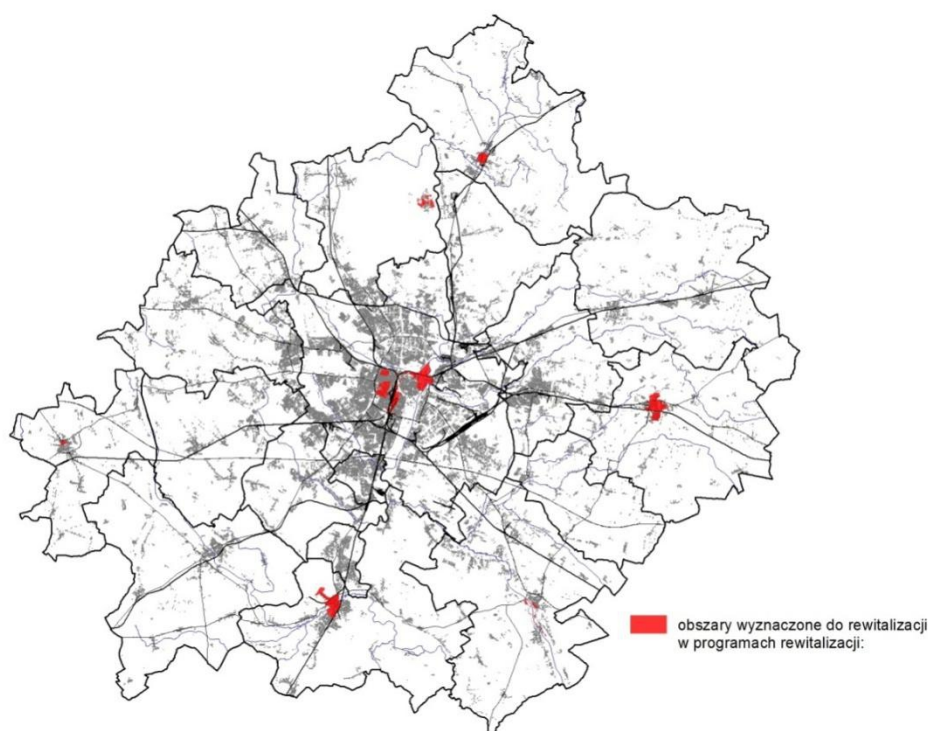
Ryc. 2. Obszary przeznaczone do rewitalizacji w Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin aglomeracji poznańskiej

Źródło: opracowanie własne

kolejowej Poznań–Wągrowiec. Tereny kolejowe zostały także ujęte w studium Czerwonaka. Ponadto w większości gmin miejskich i miejsko-wiejskich zakłada się rewitalizację centrów miast: Mosina, Pobiedziska, Poznań, Stęszew i Swarzędz. Tereny przemysłowe wskazuje się do rewitalizacji w studium Czerwonaka, Puszczykowa i Poznania. W gminie Suchy Las zakłada się, że korzystanie przez wojsko z terenów poligonu powinno uwzględniać odrestaurowanie i rehabilitację obszarów zdegradowanych i obiektów. W Poznaniu, gdzie rewitalizacji poświęcono najwięcej miejsca, zakłada się także rehabilitację zabudowy blokowej – terenów osiedli mieszkaniowych budowanych w oparciu o budownictwo wielkopłytowe, zabytkowych fortyfikacji –fortów tworzących były pruski XIX-wieczny system fortyfikacji oraz terenów dawnych wsi –zespołów opartych na założeniach pałacowo-dworsko-parkowych i folwarcznych, dawnych wsi o czytelnym układzie przestrzennym z założeniem i bez założenia dworsko-parkowego i folwarcznego.

Programy rewitalizacji w aglomeracji poznańskiej

Podstawowym dokumentem, w którym formułowane są zasady dotyczące planowania i zarządzania procesem rewitalizacji na obszarach miejskich, przemysłowych i powojkowych są Lokalne programy rewitalizacji. Na obszarze aglomeracji poznańskiej opracowanych zostało dotychczas 11 Lokalnych programów rewitalizacji. Obecnie obowiązuje 8 opracowań w 7 gminach: Poznaniu, Buku, Kórniku, Murowanej Goślinie, Kostrzynie, Mosinie i Suchym Lesie. W rezultacie obszary miejskie objęte rewitalizacją zajmują powierzchnię 705 ha, obszary przemysłowe 206 ha, a obszary powojkowe 91 ha (Ciesiółka 2013). W większości Programów do rewitalizacji wyznaczono wielofunkcyjne obszary śródmiejskie, znajdujące się w centralnych częściach miast (ryc. 3). Ponadto znaczną część obszarów rewitalizacji stanowią osiedla mieszkaniowe, a także zespoły krajobrazowe, rozumiane przede wszystkim jako parki miejskie i tereny rekreacyjne. W Poznaniu i Suchym Lesie przygotowano dokumenty wyłącznie z myślą o terenach przemysłowych (Poznań) i powojkowych (Poznań, Suchy Las – poligon Biedrusko). Obszary przemysłowe są również częścią opracowań w Kostrzynie, Mosinie i Murowanej Goślinie. Uzupełnienie w tym względzie stanowią obszary pokolejowe, które zostały wyznaczone do rewitalizacji w Poznaniu, Mosinie i Murowanej Goślinie.

Ryc. 3. Obszary objęte rewitalizacją w Programach rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne

Z punktu widzenia rozwoju całej aglomeracji, najważniejszą rolę pełnią wyznaczone do rewitalizacji założenia urbanistyczne Buku, Kostrzyna, Bnina, Kórnik (fot. 1), Mosiny i Murowanej Gośliny oraz zespół zabudowy Maxa Johowa, a także dzielnice Ostrów Tumski, Śródka (fot. 2) i Łazarz w Poznaniu. Te ostatnie stanowią zespoły urbanistyczno-architektoniczne kolebki miasta, najstarszego przedmieścia i najstarszych dzielnic XIX-wiecznego Poznania z budynkami użyteczności publicznej, sakralnymi, założeniami

Fot. 1. Obszar wyznaczony do rewitalizacji w Programach rewitalizacji – Rynek w Kórniku

Fot. autor

Fot. 2. Obszar wyznaczony do rewitalizacji w Programach rewitalizacji – dzielnica Śródka w Poznaniu

Fot. autor

parkowymi i willowymi, zabytkami architektury przemysłowej i kamienicami. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje Ostrów Tumski, będący terenem o najwyższym znaczeniu symbolicznym i historyczno-kulturowym rangi europejskiej, ogólnonarodowej, regionalnej i lokalnej, miejscem określającym początek chrześcijaństwa i państwa (Ciesiołka 2013). Duże znaczenie dla całej aglomeracji mają także wyznaczone do odnowy tereny poprzemysłowe w Poznaniu, m.in. Stara Gazownia, Stara Rzeźnia, Stara Zajezdnia Tramwajowa oraz tereny po poligonie wojskowym w Biedrusku.

Wśród wyznaczonych projektów do realizacji zdecydowaną większość stanowią projekty infrastrukturalne, wpływające na przestrzenny wymiar rewitalizacji. W gminach Buk i Kórnik żaden z projektów nie dotyczy działań społecznych i gospodarczych. Analogiczna sytuacja występuje w opracowanych wyłącznie dla obszarów poprzemysłowych i powojkowych dokumentach w Poznaniu i Suchym Lesie. W pozostałych gminach projekty społeczno-gospodarcze wymieniane są na dalszych miejscach, co można odnieść do poziomu ich ważności w strategii rewitalizacji. Pełnią one zatem rolę uzupełniającą w stosunku do projektów infrastrukturalnych. Warte podkreślenia jest także to, że o ile w projektach infrastrukturalnych określone są z reguły szczegóły dotyczące inwestycji, projekty społeczno-gospodarcze często wyznaczane są hasłowo, z zastrzeżeniem, że szczegóły zostaną określone na etapie realizacji. Zdecydowanie największą liczbę zadań wyznaczono w Kostrzynie. Dyskusyjne jest jednak uwzględnianie w Programie rewitalizacji projektów polegających na remoncie nawierzchni jezdni, budowie kanalizacji sanitarnej czy też skablowaniu linii energetycznej. Z drugiej jednak strony w gminie wyznaczono jednocześnie największą liczbę projektów społeczno-gospodarczych (Ciesiołka 2013). We wszystkich dokumentach brakuje projektów zintegrowanych, które łączyłyby sfery rozwoju przestrzennego ze społeczno-gospodarczym. Jedynie w poznańskim Programie rewitalizacji działania służące odnowie rozpatrywane są przez pryzmat odnowy całej aglomeracji. W pozostałych działaniach mają typowo lokalny charakter.

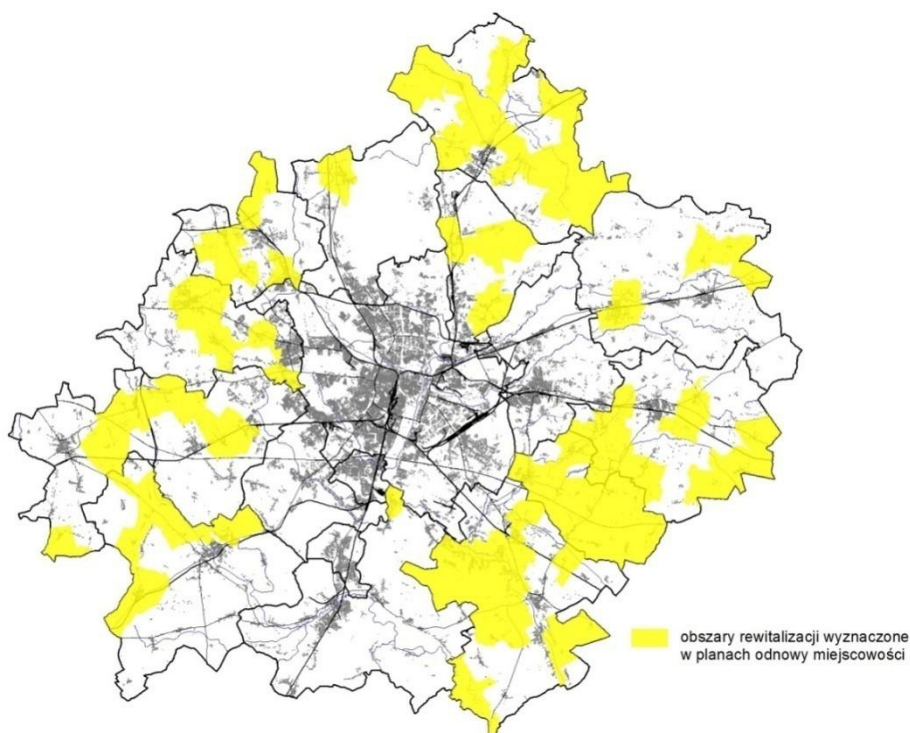
Plany odnowy miejscowości w programach rewitalizacji

Aglomeracja poznańska charakteryzuje się dużą liczbą Planów odnowy miejscowości. Spośród 78 opracowań najczęściej zostało sporządzonych w gminach Murowana Goślina (13), Kleszczewo (12) i Kórnik (11). Jedynymi gminami wiejskimi lub miejsko-wiejskimi bez Planów odnowy miejscowości są Swarzędz i Komorniki, co może wynikać z ich bezpośredniego sąsiedztwa z Poznaniem, a zatem miejskiego charakteru rozwoju (ryc. 4). W rezultacie obszary wiejskie objęte odnową obejmują powierzchnię 57 774 ha (Ciesiołka 2013).

Zadania zaplanowane w ramach Planów odnowy miejscowości wskazują na podobne potrzeby mieszkańców większości wsi. Największą grupę projektów stanowią zadania

o charakterze infrastrukturalnym. Wymienić w tym względzie należy przede wszystkim budowę kanalizacji i oświetlenia ulicznego, modernizację sieci energetycznych, gazyfikację miejscowości, remonty dróg i chodników oraz budowę ścieżek rowerowych. Kolejną grupę stanowią projekty infrastrukturalne, dotyczące infrastruktury społecznej. Do tej grupy projektów zaliczyć należy budowy i remonty świetlic wiejskich, ośrodków kultury i innych obiektów kulturalno-oświatowych. Znaczna część zadań obejmuje działania o charakterze turystyczno-rekreacyjnym, jak na przykład zagospodarowanie parków i skwerów, terenów wzdłuż rzek i jezior, realizację małej architektury, zamieszczenie tablic informacyjnych przy ciekawych obiektach, a przede wszystkim budowę placów zabaw (w ponad połowie wsi), boisk czy skateparków. Dość powszechne są działania mające na celu poprawę połączeń komunikacyjnych z większymi ośrodkami. W tym celu planuje się budowę lub remonty przystanków autobusowych, a także dążenie do zwiększenia liczby kursujących autobusów. W wielu wsiach zadania dotyczą rozszerzenia dostępu do Internetu, a także promocji miejscowości na stronach internetowych. Planuje się także rekultywację terenów pokopalnianych oraz remonty zabytkowych obiektów kościelnych i innych.

Analiza sporządzonych dokumentów wskazuje, że z punktu widzenia rozwoju całej metropolii Plany odnowy mają niewielkie znaczenie. Ich lokalny charakter jest bardzo uwypuklany. Jedynie działania zmierzające do odnowy zabytków mogą mieć większe znaczenie metropolitalne.

Ryc. 4. Obszary objęte rewitalizacją w Planach odnowy miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Markowski i Kudłacz (2006) wskazują na potrzebę prowadzenia badań naukowych w zakresie koordynowania metropolitalnej polityki przestrzennej dotyczącej rewitalizacji przestrzeni miejskiej. Przeprowadzona analiza ujęcia rewitalizacji w planowaniu rozwoju aglomeracji poznańskiej stanowi ważny wkład w tej dziedzinie i pozwala wysunąć następujące wnioski:

1. Rewitalizacja jest przedmiotem programowania strategicznego w aglomeracji poznańskiej zarówno na poziomie metropolitalnym, jak i lokalnym. Nie został dotychczas sporządzony Program rewitalizacji obejmujący całą aglomerację.
2. Dokumenty na poziomie metropolitalnym dają jedynie ogólne wytyczne w zakresie odnowy, wskazując na ich uszczegółowienie w dokumentach sporządzanych na poziomie lokalnym. Gmina jest zatem podstawowym poziomem programowania rewitalizacji w aglomeracji.
3. Zapisy lokalnych dokumentów dotyczących sfery społeczno-gospodarczej (Lokalne strategie rozwoju) i przestrzennej (Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego) dają dobre podstawy do kontynuacji polityki w szczegółowych opracowaniach dotyczących odnowy zdegradowanych obszarów.
4. Rewitalizacja na poziomie lokalnym prowadzona jest przede wszystkim w oparciu o szczegółowe Programy rewitalizacji (obszary miejskie, przemysłowe, powojkowe) i Plany odnowy miejscowości (obszary wiejskie). Z punktu widzenia rozwoju całej metropolii największe znaczenie mają przede wszystkim tereny wyznaczone w Poznaniu, Buku, Kostrzynie, Kórniku, Bninie, Mosinie, Murowanej Goślinie i Biedrusku. Określono także projekty rewitalizacyjne, które dotyczą jednak z reguły wyłącznie sfery infrastrukturalnej. Niewiele jest projektów zintegrowanych, łączących różne aspekty rozwoju. Dodatkowo jedynie w Poznaniu proponowane projekty mają znaczenie ponadlokalne, istotne z punktu widzenia całej metropolii.
5. Sporządzane na obszarach wiejskich zlokalizowanych w granicach aglomeracji Plany odnowy miejscowości mają typowo lokalny charakter, nie powinny być zatem brane pod uwagę przy analizie działań rewitalizacyjnych o charakterze metropolitalnym.
6. Istnieje potrzeba dalszych prac nad integracją działań rewitalizacyjnych w ramach aglomeracji, których rezultatem będzie wskazanie i przyznanie pierwszeństwa obszarom odnowy istotnym z punktu widzenia całej aglomeracji.

Literatura

1. Bald K., 2005, *Planowanie obszarów metropolitalnych*, [w:] Markowski T. (red.), *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, KPZK PAN, z. 221, Warszawa.
2. Behr. I, Billert A., Kröning W., Muzioł-Węćławowicz A., 2003, *Podręcznik rewitalizacji. Zasady, procedury i metody działania współczesnych procesów rewitalizacji*, Warszawa.

3. Ciesiółka P., 2013, *Proces rewitalizacji miast i gmin aglomeracji poznańskiej. Planowanie i zarządzanie*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
4. Domański T., 2000, *Strategiczne planowanie rozwoju gospodarczego gminy*, Wydawnictwo Hamal Books, Warszawa.
5. Healey P., 1997, *A strategic approach to sustainable urban regeneration*, Journal of Property Development, Vol. 1, nr 3.
6. Jarczewski W. (red.), 2009, *Przestrzenne aspekty rewitalizacji śródmieścia, blokowiska, tereny przemysłowe, pokolejowe i powojkowe*, Seria Rewitalizacja Miast Polskich t. 4, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
7. Kaczmarek T., 2008, *Aglomeracja poznańska jako przedmiot badania i działania*, [w:] Kaczmarek T., Mizgajski A. (red.), 2008, *Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
8. Kaczmarek T. (red.), 2012, *Studium uwarunkowań rozwoju przestrzennego Aglomeracji Poznańskiej*, Centrum Badań Metropolitalnych UAM, Poznań.
9. Kot J., 2003, *Zarządzanie rozwojem gmin a praktyka planowania strategicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
10. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Przestrzennego 2030*, Ministerstwo Infrastruktury.
11. Lorens P. (red.), 2002, *System zarządzania przestrzenią miasta*, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
12. Lorens P., 2010, *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*, Politechnika Gdańska, Wydział Architektury, Gdańsk.
13. Lorens P., Mironowicz I., Ossowicz T., 2005, *Koncepcja paradygmatu transformacji zdegradowanych obszarów o potencjale metropolitalnym*, [w:] Parteka T. (red.), 2005, *Transformacja struktur metropolitalnych w warunkach konkurencji*, Biuletyn KPZP PAN, z. 223, Warszawa.
14. Markowski T., 1999, *Zarządzanie rozwojem miast*, PWN, Warszawa.
15. Markowski T., 2005, *Zarządzanie obszarem metropolitalnym*, [w:] Bald K., Markowski T. (red.), *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, Biuletyn KPZK PAN, z. 215.
16. Markowski T. (red.), 2005, *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, Biuletyn KPZK, z. 221.
17. Markowski T., Marszał T., 2006, *Metropolie, obszary metropolitalne, metropolizacja: problemy i pojęcia podstawowe*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa.
18. Markowski T., Stawasz D. (red.), 2007, *Rewitalizacja a rozwój funkcji metropolitalnych Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
19. Mironowicz I., Ossowicz T., 2005, *Metodologia badania degradacji i obszarów o funkcjach metropolitalnych*, [w:] Parteka T. (red.), 2005, *Transformacja struktur metropolitalnych w warunkach konkurencji*, Biuletyn KPZP PAN, z. 223, Warszawa.
20. Parteka T. (red.), 2005, *Transformacja struktur metropolitalnych w warunkach konkurencji*, Biuletyn KPZP PAN, z. 223, Warszawa.
21. Parteka T., 2007, *Rewitalizacja struktur metropolitalnych w procesie transformacji*, [w:] Lorens P. (red.), *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, Biblioteka Urbanisty, 10, Warszawa.
22. Parysek J., 2001, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
23. Parysek J., 2005, *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
24. Parysek J., 2008, *Aglomeracje miejskie w Polsce oraz problemy ich funkcjonowania i rozwoju*, [w:] Parysek J., Tölle A. (red.), *Wybrane problemy rozwoju i rewitalizacji miast: aspekty poznawcze i praktyczne*, Biuletyn IGSEiGP, nr 5/2008.
25. Parysek J., 2010, *Aglomeracja poznańska: wybrane problemy rozwoju i funkcjonowania*, [w:] *Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej*, Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, nr 4.

26. Pęski W., 1999, *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
27. Skalski K., 2007, *Programy rewitalizacji w Polsce – bilans, perspektywy, zarządzanie*, [w:] Lorens P. (red.), *Rewitalizacja miast w Polsce. Pierwsze doświadczenia*, Biblioteka Urbanisty, 10, Warszawa.
28. Umowa partnerska. Programowanie perspektywy finansowej 2014–2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.
29. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.)
30. Węglewski M., 2009, *Uwarunkowania prawne rewitalizacji miast*, [w:] Rydzik W. (red.), *Aspekty prawne i organizacyjne zarządzania rewitalizacją*, Seria Rewitalizacja Miast Polskich. Tom 6. Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
31. Ziobrowski Z. (red.), 2010, *Założenia polityki rewitalizacji w Polsce*, Seria Rewitalizacja Miast Polskich, t. 9, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
32. Ziobrowski Z., 2012, *Modele zarządzania gospodarką przestrzenną w metropoliach*, [w:] Ziobrowski Z., Jarczewski W., Kafka K. (red.), *Modele zarządzania gospodarką przestrzenną w obszarach metropolitalnych i aglomeracjach*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
33. Zuziak Z., 2005, *Podejście strukturalne w planowaniu obszarów metropolitalnych*, [w:] Markowski T. (red.), *Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych*, KPZK PAN, z. 221, Warszawa.

URBAN REGENERATION AS AN ELEMENT OF DEVELOPMENT POLICY IN THE POZNAŃ METROPOLITAN AREA

Abstract. One of the most important aspects of the management of the development of metropolitan areas in Poland in recent years has been the revitalisation of blighted areas. It is favoured by European Union policy supporting regeneration projects, also those implemented in major cities. The starting point in the implementation of a regeneration policy is taking planning and design measures in order to prepare strategic documents at the metropolitan area level. Next, these documents have to be made more detailed for the purpose of spatial and socio-economic development (strategies, local development plans) at the local level (research studies on determinants). Finally, further detail is necessary for regeneration programmes, which play a key role in the renewal of blighted areas in metropolitan areas. In the Poznań metropolitan area, urban regeneration is one object of development programming. It is part of both metropolitan area and local planning efforts. As a result, urban regeneration areas occupy a significant part of the Poznań metropolitan area. However, there are few well-integrated projects in the planning documents, and even more importantly, only a few of them impact more than their local area.

Keywords: development planning, urban regeneration, metropolitan area

Dr inż. Przemysław Ciesiółka
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej